

NÅGRA SYNPUNKTER PÅ SPARANDETS DYNAMIK

Av Preceptor RAGNAR BENTZEL

I. En historisk snabbskiss

Under det sista halvsekle har man runt om i världen insamlat en mängd empiriska data med vars hjälp man kunnat studera sparandets omfattning hos hushåll tillhörande olika inkomstklasser. Vid praktiskt taget alla sådana studier har man kunnat konstatera en positiv korrelation mellan sparande och inkomst och som regel har korrelations sambandet varit sådant, att även den *andel* av inkomsten som sparats varit positivt korrelerad med inkomstens storlek. Vi har m. a. o. starka empiriska belegg för den allmänna regeln, att inkomstens storlek är en för det enskilda hushållets sparande och även för dess sparkvot väsentlig bestämmningsfaktor.¹

Den empiriska erfarenhet, som sålunda vunnits från budgetstatistiska undersökningar, har ofta tagits till intäkt för hypotesen, att det sammanlagda personliga sparandet i samhället skulle vara avhängigt av den allmänna inkomstnivån och det på ett sådant sätt, att en successiv höjning av denna nivå under en följd av år skulle leda till en successiv ökning i de personliga inkomsternas sparkvot. Bakom den hypotesen ligger då givetvis tanken, att ett hushåll efter en förflyttning uppåt på inkomstskalan kommer att acceptera det sparandemönster, som tidigare varit gällande vid den inkomstnivå, dit hushållet förflyttat sig. Och eftersom sparkvoten enligt erfarenheterna från budgetundersökningar växer med inkomsten, måste en sådan förflyttning och därmed också en allmän inkomsthöjning vara förenad med en stigande sparkvot för samtliga hushåll tillsammans.

¹ Den första undersökning, där man studerat sparandets variation med inkomsten, är veterligen den som utfördes av Wright år 1875. Redan där observerades en med inkomsten stigande sparkvot. Se G. J. STIGLER, The early history of empirical Studies of Consumer Behaviour. The Journal of Political Economy. Vol. 62 (1954) s. 95-113.

Denna hypotes fick historisk ryktbarhet under 1930-talet, då *Keynes* gjorde den till en av hörnpelarna i sitt ekonomiska system.² *Keynes* betraktade det som en psykologisk lag i varje modernt samhälle, att en inkomstökning leder till en sparandeökning och han framhöll också, »att som regel en större kvotdel av inkomsterna sparas när realinkomsten ökas».³ Samma inställning kom till synes hos åtskilliga av *Keynes* efterföljare och särskilt framträder betydelsen av denna hypotes hos dem, som gjorde sig till talesmän för stagnationsteorier av olika slag. I dessa teorier var det just den förmodade stora ökningen i sparandet vid stigande inkomstnivå, som skulle leda till sysselsättningssvårigheter och därmed också till stagnationstendenser.⁴

Redan några få år efter det att *Keynes* arbete utkommit fick man anledning att ställa hans hypotes om stigande sparkvot vid stigande välståndsnivå under debatt. En amerikansk undersökning gav nämligen vid handen, att sparkvoten i USA under perioden 1879–1938 trots en mycket stark realinkomstökning inte uppvisade någon stigande trend.⁵ Senare har även undersökningar från andra tidsperioder och från andra länder givit likartade resultat. Till en början betraktades detta som förvånande. Man tyckte sig stå inför en konflikt mellan den information, som erhållits från tidsserier, och den, som erhållits från budgetstatistiskt material.

Denna situation stimulerade försöken att finna sådana teorier för hushållens sparande, som skulle stå i överensstämmelse med båda typerna av statistiska informationskällor. Efter hand framkom också ett flertal ansatser i den riktningen. Bland dessa är det särskilt två teorityper, som kommit att tilldra sig uppmärksamhet. Dessa brukar i litteraturen gå under namnen »the relative income hypotheses» resp. »the permanent income hypotheses».

Den förstnämnda av dessa två hypoteser grundar sig på tanken, att det enskilda hushållets sparande i själva verket inte är beroende på inkomstens absoluta storlek utan i stället på hushållets plats i

² J. M. KEYNES, *The General Theory of Employment, Interest and Money*. New York och London 1936.

³ Citatet är hämtat från den svenska översättningen *Sysselsättningsproblemet*, Stockholm 1945. s. 95.

⁴ Se t. ex. A. HANSEN, *Full Recovery or Stagnation*, London 1938.

⁵ S. KUZNETS, *Uses of National Income in Peace and in War*. National Bureau of Economic Research, Occasional Paper No 6. New York 1942.

inkomstfördelningen. Den som har en i förhållande till sin omgivning relativt liten inkomst får inte »råd» till något sparande, därför att det sociala trycket driver honom till att försöka »keep ur with the Joneses». En motsatt effekt gör sig gällande för dem som har en relativt stor inkomst; de håller igen i sina utgifter och får på så sätt ett stort sparande. Dessa förhållanden gör, att man vid varje tvärsnittsundersökning kommer att få en med inkomsten stigande sparkvot. Därav får man dock inte dra den slutsatsen att den med växande inkomst stigande sparkvoten också skulle gälla i ett tids-seriematerial. Även vid högre inkomstnivåer gäller nämligen denna »rättning mittåt» i konsumtionsavseende, vilket leder till att sparkvoten bland samtliga hushåll tillsammans tagna blir oberoende av den allmänna inkomstnivåns höjd.

Denna relativa-inkomst-hypotes framställdes först av DOROTHY BRADY och ROSE FRIEDMAN i ett arbete år 1947.⁶ I mer utarbetat skick framställdes den sedan av DUESENBERRY år 1949.⁷ Denne framhöll också att framkomsten av nya varor utgjorde en faktor som ständigt verkade i riktning mot sjunkande sparande. Han antog vidare, att sparandets omfattning under ett visst år var beroende av den ekonomiska utvecklingen under tidigare år; vid sjunkande inkomster försöker, menade han, hushållen i det längsta att upprätthålla sin tidigare konsumtionsstandard, vilket leder till ett lågt sparande, och vid stigande inkomster dröjer det en tid innan man anpassat sin konsumtion till den nya situationen, vilket leder till stort sparande. Liknande tankar framfördes ungefär samtidigt av MODIGLIANI.⁸

Den andra av de ovan nämnda två teorityperna, »the permanent income hypotheses», baseras på en uppdelning av inkomster och konsumtion i vardera två komponenter. Ett hushålls aktuella, statistiskt mätbara, inkomst uppdelas i en permanent del och en tillfällig del. Med den permanenta inkomsten menas då närmast års-genomsnittet av den förväntade återstående livsinkomsten och den tillfälliga inkomsten blir då den rest, som adderad därtill ger den aktuella inkomsten som summa. Med den permanenta konsumtionen

⁶ D. BRADY och R. FRIEDMAN, *Savings and the Income Distribution*. Studies in Income and Wealth X. New York 1947. s. 247-265.

⁷ J. DUESENBERRY, *Income, Saving and the Theory of Consumer Behaviour*. Cambridge, Mass. 1949.

⁸ F. MODIGLIANI, *Fluctuations in the Savings-Income Ratio*. Studies in Income and Wealth XI. New York 1949. s. 371-441.

menas närmast planerad konsumtion, medan den tillfälliga konsumtionen blir en restpost.

Den som mer än någon annan utarbetat denna »permanent income hypotheses» är MILTON FRIEDMAN.⁹ Hans utgångspunkt är den, att de variabler, mellan vilka man kan vänta sig ett stabilt samband, är permanent inkomst och permanent konsumtion. Vid förändringar i inkomsten men vid i övrigt oförändrade förhållanden kommer kvoten mellan permanent inkomst och permanent konsumtion att förbli oförändrad. Denna konstans gäller *såväl* i ett tvärsnitt som vid en utveckling i tiden. Att denna hypotes står i överensstämmelse med både den erfarenhet vi har från budgetundersökningar och med den erfarenhet vi har från tidsserier, skulle då bero på följande förhållande:

Vid en tvärsnittsundersökning är de uppgifter man har om inkomster och konsumtion summan av den permanenta delen och den tillfälliga delen. Bland de hushåll, som betraktas finns det alltid en ganska stor del, som har tillfälligt små inkomster eller tillfälligt stora inkomster. Den förra kategorin har, enligt den grundläggande förutsättningen, ett negativt eller åtminstone mycket lågt sparande medan den senare kategorien får ett stort sparande. Därigenom kommer regressionen mellan aktuellt sparande och aktuell inkomst att vridas så, att den får en starkare lutning än vad som svarar mot lutningen i sambandet mellan permanent sparande och permanent inkomst. Motsvarande effekt gör sig emellertid inte gällande beträffande de tidsseriedata man förfogar över. Vid en summering över samtliga hushåll i ett samhälle tar de tillfälliga komponenterna i inkomst och konsumtion huvudsakligen ut varandra, vilket leder till att tidsserierna över inkomster och konsumtion återspeglar de permanenta delarnas utveckling. Det gör, att den konstans mellan permanent inkomst och permanent konsumtion, som Friedman teoretiskt deducerar, stämmer överens med den konstans mellan konsumtion och inkomst — och därmed också mellan sparande och inkomst — som tidsserierna ger vid handen.

2. En alternativ ansats

Ett gemensamt drag i de nu ovan skisserade två teorityperna — »the relative income hypotheses» och »the permanent income hypo-

⁹ M. FRIEDMAN, A Theory of the Consumption function. Princeton 1957.

theses» — är slutsatsen, att sparande och inkomster vid ekonomisk tillväxt kommer att växa proportionellt. Med all respekt för de grundläggande tankegångarna i dessa teorier har man dock anledning fråga sig, om denna deras slutsats inte är i behov av åtskillig reservation. Vid deduceringen av denna har man nämligen i båda fallen negligerat ett förhållande, som rimligen måste vara av väsentlig — och kanske t. o. m. dominerande — betydelse för sparandets omfattning. Vad jag därvid tänker på är konsekvenserna av att det vanligen föreligger ett visst *tidsavstånd* mellan sparande och konsumtion, *antingen* så att sparandet i tiden *föregår* konsumtionen av de varor och tjänster, som spararen köper för sina sparmedel *eller* så att sparandet tidsmässigt sker *efter* konsumtionen av de varor och tjänster, som spararen betalar med sina sparmedel. I det förra fallet är det fråga om *målsparande* och i senare fallet om *avbetalningssparande*. Att denna »timing» spelar en fundamental roll för sparandets omfattning, skall jag nu nedan försöka göra troligt.

För att på ett åskådligt sätt ge en bild av den mekanism jag tänker på kan vi börja med att betrakta endast sådant sparande, som sker i pensionsförsäkringens form. Det är tydligen ett *målsparande*. Vi förutsätter, att inga förändringar sker i folks preferenser mellan nutid och framtid och att inte heller några förändringar sker i befolkningens storlek och sammansättning, samt att prisnivån förblir konstant. Vi uppställer sedan den hypotesen, att folk anpassar sin pensionsnivå, mätt i kronor, så att den växer med inkomstens storlek under den aktiva tiden.

Om nu folks inkomster är fullt *stationära* år från år, kommer under nu givna antaganden något nettosparande aldrig till stånd. Vad den aktiva delen av befolkningen betalar in i försäkringsavgifter plus räntan på den existerande premiereserven motsvaras precis av de utfallande pensionerna; försäkringspremierna är ju — i princip — avpassade så, att den likheten skall gälla i ett stationärt samhälle.^{9a} Vi kan också uttrycka saken så, att den aktiva befolkningens årliga sparande — försäkringspremierna plus räntan på deras premiereserv — är precis lika stor som den passiva befolkningens förbrukning av sparmedel — utfallande pensioner minus räntan på deras premiereserv.

^{9a} Jag bortser här från försäkringsbolagens förvaltningskostnader.

I ett samhälle med *stigande* inkomstnivå blir emellertid situationen en annan. Där kommer den aktiva generationens sparande att överstiga den passiva generationens förbrukning av sparmedel, varigenom nettosparandet blir positivt. Att så blir fallet är lätt att inse: Nettosparandet blir ju noll, om den aktiva befolkningen sparar till samma pensionsnivå som den samtida passiva befolkningen har. Men vid stigande inkomstnivå sparar den aktiva befolkningen ständigt till en högre pensionsnivå och det måste betyda att deras sparande blir större än pensionärernas förbrukning av sparmedel.

Uppenbarligen blir genom denna mekanism — som vi kan kalla för *generationseffekten* — nettosparandet desto större ju snabbare inkomsterna ökar. Vad som bestämmer sparandets omfattning blir således den *takt*, varmed inkomstnivån stiger. Själva inkomstnivån blir däremot av underordnad betydelse.

Ett helt analogt resonemang, applicerat på en situation med ständigt *fallande* inkomster, leder givetvis till slutsatsen, att nettosparandet blir *negativt* samt att det till sitt absoluta belopp blir desto större ju högre takten i inkomstminskningen är. Likaledes inses lätt, att i sådana fall, där takten i inkomstförändringarna varierar eller där inkomsterna omväxlande ökar och minskar, nettosparandet under ett visst år kommer att bli beroende av inkomsternas hela tidigare utvecklingshistoria. Nettosparandet blir m. a. o. bestämt genom »distributed lags» av inkomsten.

När jag ovan talat om förändringar i inkomstnivån har jag med detta begrepp avsett nivån för inkomsterna exklusive ränteavkastningen på de ackumulerade sparmedlen. Ränteläget har förutsatts vara oförändrat och några andra förändringar i sparmedlens kapitalvärden än sådana, som kommer via sparandet, har inte förutsatts. Det är av viss vikt att observera detta, eftersom generationseffekten i själva verket uppkommer just på grund av den förskjutning i inkomst-förmögenhetsfördelningen, som en inkomstökning ger upphov till. Om det vore så, att samtliga individers förmögenheter — dvs. i vårt exempel premiereserverna — skulle stiga proportionellt med den allmänna inkomstnivån, skulle någon generationseffekt överhuvud taget inte kunna uppkomma. Låt mig förklara dessa förhållanden lite närmare.

Vi betraktar ett stationärt samhälle, där vi tänker oss att folk under den aktiva tiden, säg i åldersåren 20–65 år, har lika stora inkomster oavsett ålder. En del av denna inkomst antas bli använd

till försäkringspremier, så avpassade, att man under sin passiva tid kan upprätthålla samma konsumtionsnivå som under den aktiva tiden. Säg sedan, att inkomstnivån plötsligt stiger med exempelvis 10% och att den inkomstnivån sedan kommer att bli bestående. En sådan situation leder då till en väsentlig omfördelning av konsumtionsmöjligheterna mellan de olika åldersklasserna. De personer, som just inträder i förvärvslivet, kan uppenbarligen höja sin konsumtionsstandard under hela sin livstid med precis 10%. Så lyckligt lottade är emellertid inte de övriga åldersklasserna. Ju äldre en person är, desto mindre kan hans konsumtionsstandard höjas, helt enkelt därför att han, ju äldre han är, har desto kortare tid på sig till att bygga upp det extra kapital, som han behöver för att höja sin standard under den passiva tiden. Och de personer, som redan är över 65 år får ju överhuvud taget ingen inkomsthöjning och därmed inte heller några möjligheter till konsumtionsökning. Resultatet blir sålunda, att den 10-procentiga inkomstökningen tillåter en 10-procentig konsumtionsökning endast för 20-åringarna, medan konsumtionsökningen för alla andra blir mindre. Därigenom måste ett positivt nettosparande uppkomma. Naturligtvis kan denna situation också sägas innebära en omfördelning av konsumtionsmöjligheterna till de yngre åldersklassernas fördel.

Men säg nu, att — av någon outgrundlig anledning — samtliga personers ackumulerade sparmedel — premiereserverna — hade stigit lika mycket som inkomsterna. I så fall hade uppenbarligen samtliga personer, inklusive pensionärerna, kunnat höja sin konsumtion med 10%. Och i så fall skulle något positivt nettosparande aldrig ha uppkommit. Det visar, att det just är förändringen i inkomstförmögenhetsfördelningen, som leder till uppkomsten av det jag här kallat generationseffekten.

Det som nu hittills har sagts har gällt sparande i pensionsförsäkringens form. Det inses emellertid lätt, att precis samma mekanism gör sig gällande vid allt *måls*sparande, antingen detta sedan gäller en tonårings sparande till en cykel, ungdomars sparande för bosättning, föräldrars sparande för sina barns uppfostran eller något annat. Förutsättningen härför är endast att sparambitionen växer med inkomstens storlek. I alla sådana fall kommer vid inkomstförändringar en generationseffekt att uppstå och leda till att nettosparandet blir beroende på hela den tidigare inkomstutvecklingen; vid ständigt stigande inkomster uppkommer ett positivt nettosparande

och vid ständigt fallande inkomster blir nettosparandet negativt. Det inses lätt, att denna generationseffekt blir desto starkare, ju större tidsavstånd som förflyter mellan sparandet och förtäringen av sparmedlen.

Med begreppet målsparande har jag här ovan menat sådant sparande som innebär, att man först uppsamlar en viss förmögenhet och sedan använder denna till ett från början avsett ändamål. Det väsentliga här är tidsföljden; först sparande sedan förbrukning av sparmedel. Det är viktigt att särskilja denna sparform från avbetalningssparandet, där tidsföljden är den motsatta, dvs. först konsumtion sedan sparande. Det visar sig nämligen att även vid denna senare sparform en generationseffekt uppkommer, men att denna verkar på ett sätt, som är precis motsatt målsparandets. Att så är fallet inses av följande.

Vi betraktar en kategori personer som i år köper en viss varaktig konsumtionsvara, t. ex. en bil, på avbetalning. Betalningen erlägges nästa år. Vi tänker oss vidare, att inkomstnivån till nästa år stiger och att samma, lika stora, kategori — inte samma personer — då också köper en bil på avbetalning, men att denna kategori köper en något *dyrare* bil på grund av den höjda inkomstnivån. Betalningen för dessa bilar erlägges år 1961. Resultatet därav måste uppenbarligen bli, att under år 1960 köps den finare typen av bilar men avbetalas den enklare typen. Det i sin tur måste betyda ett negativt nettosparande.

Konsekvenserna av denna skillnad i »timing» mellan målsparande och avbetalningssparande kan vi ytterligare illustrera med ett schematiskt exempel. Vi kan säga på följande sätt:

1930-talets tonåringar målsparade till en cykel, som de vid 20-årsåldern inköpte under 1940-talet. 1940-talets tonåringar sparade till en motorcykel som de inköpte under 1950-talet. Och 1950-talets tonåringar sparade till en bil, som de inköper under 1960-talet. Genom detta målsparande uppkom såväl under 40- som 50-talet ett positivt nettosparande, man köper cyklar och sparar till motorcyklar resp. köper motorcyklar och sparar till bilar.

Situationen blir emellertid helt annorlunda om köpen sker på avbetalning. Då får vi följande situation: 1930-talets tonåringar köpte cyklar, som de betalade under 1940-talet, 1940-talets ungdomar köpte motorcyklar, som de avbetalade under 1950-talet och 1950-talets ungdomar köpte bilar, som de avbetalade under 1960-talet.

För både 40- och 50-talen uppkommer i detta fall ett negativt sparande; man köper motorcyklar och sparar till cyklar resp. köper bilar och sparar till motorcyklar.

Vi har nu sett, att målsparandet och avbetalningssparandet ger upphov till generationseffekter, som verkar i rakt motsatta riktningar. Det avgörande för nettosparandets utveckling i ett samhälle, där båda dessa sparformer förekommer samtidigt beror då givetvis på den inbördes styrka med vilken de båda sparformernas generationseffekter verkar. Och det beror i sin tur på den omfattning de båda sparformerna har och på storleken av tidsavstånden mellan sparande och förbrukning av sparmedel resp. köp och avbetalning. Att i ett konkret fall bedöma, vilkendera sparforms generationseffekt, som är starkast, är naturligtvis inte möjligt utan att företa empiriska studier på området ifråga. Det skulle föra alldeles för långt att inom ramen för denna uppsats göra sådana studier. I brist på empirisk kunskap förefaller det dock vara rimligt att räkna med *målsparandets* generationseffekt som den dominerande. Vi vet ju, att sparande för ålderdomen, för barnens utbildning och andra former av målsparande har en stor omfattning och därtill kommer, att tidsavståndet mellan sparande och förbrukning av sparmedel vid dessa sparformer ofta är mycket långt. Båda dessa förhållanden är ägnade att göra generationseffekten stor. Samtidigt vet vi att konsumtionskrediterna — åtminstone i vårt land — vanligen är av kortfristig natur, och det gör, att även en mycket omfattande avbetalningshandel kommer att ge upphov till en relativt liten generationseffekt.¹⁰ Härtill kommer, att avbetalningsköpen ofta nog föregås av ett målsparande till en viss del av köpeskillingen, varigenom de olikriktade generationseffekterna delvis tar ut varandra. Allt detta talar för att den från målsparandet härrörande generationseffekten skulle verka med betydligt större styrka än den från avbetalningssparandet härrörande effekten.¹¹

¹⁰ Ett viktigt undantag till den allmänna regeln att konsumtionskrediterna är av kortfristig natur utgöres av studieskuldena. Amorteringen av dessa torde tillhöra de sparformer, från vilka man kan vänta sig en stark generationseffekt.

¹¹ Vilket resultat man skulle komma till vid en empirisk beräkning av målsparandets och avbetalningssparandets omfattning beror uppenbarligen till stor del på *hur* man definierar konsumtion och sparande. Jag har här utgått ifrån det konventionella betraktelsesätt, där man betraktar *inköpen* av varaktiga varor — och inte förslitningen — såsom konsumtion. Skulle

3. Några jämförelser med andra teorier

Som nyss nämnts implicerar den mekanism, som vi ovan studerat, att det personliga sparandets netto under ett visst år blir en funktion inte endast av den aktuella inkomstnivån utan även av den tidigare inkomstutvecklingen. Att på detta sätt se sparandet som bestämt av »distributed lags» av inkomsten är i och för sig ingen nyhet. Det har gjorts i flera olika sammanhang. Sålunda har t. ex. HICKS och SAMUELSON båda laborerat med konsumtionsfunktioner, där konsumtionen under en viss tidsperiod bestäms av den tidigare inkomstutvecklingen.¹² Det måste naturligtvis betyda att även sparandet blir bestämt av en funktion innehållande lags av inkomsten. Den konstruktionen har emellertid inget som helst att göra med den generationseffekt, som diskuterats ovan. Den vilar helt enkelt på tanken, att de pengar man idag har till sitt förfogande är de, som man intjänat under tidigare perioder, och den kan sägas utgöra ett försök att ge utrymme för den effekt, som kommer därav att lönerna utbetalas i efterskott samt att det kan förflyta en viss tid mellan den tidpunkt, då konsumtionsplanerna uppgöres och den tidpunkt, då dessa planer realiseras. De perioder, som Hicks och Samuelson laborerar med i detta sammanhang är också mycket korta. Det rör sig om veckor eller månader.

man i stället räkna förslitningen som konsumtion, skulle det betyda, att den del av avbetalningen, som svarade mot förslitningen överhuvudtaget inte skulle innebära något sparande, medan den del av avbetalningen, som översteg den samtida förslitningen, skulle bli ett *målsparande*. Det förhållandet är av speciell relevans beträffande amorteringen på bostadslån. När det gäller bostäder räknas ju konventionellt inköpen som investering och förslitningen som konsumtion. Det innebär, att amorteringen på bostadslån, i det sammanhang som vi här diskuterar, till viss del är att betrakta som en konsumtionsutgift och till annan del — den del av amorteringen som överstiger den samtida förslitningen — såsom ett *målsparande*.

Ett mycket stort målsparande, som traditionellt inte kommer till synes i beräkningar över sparandet, är det som framkommer genom de statsanställdas pensioneringssystem. Det vore från många synpunkter sett rimligt att inräkna den årligen intjänade pensionsrätten i de statsanställdas inkomster och betrakta denna som ett målsparande, samtidigt som man betraktade utfallande pensioner såsom en förbrukning av ackumulerade sparmedel.

¹² J. R. HICKS, A Contribution to the Theory of the Trade Cycle. Oxford 1950 samt P. A. SAMUELSON, Interactions between the Multiplier Analysis and the Principle of Acceleration. Review of Economic Statistics Vol. 21 (1939) s. 75-80.

Även Milton Friedman har på ett ställe i sitt ovan citerade arbete en sparfunktion, där sparandet blir bestämt av den tidigare inkomstutvecklingen.¹³ Inte heller här är emellertid denna typ av sparfunktion betingad av någon generationseffekt. Att lags av inkomsten förekommer i funktionen beror på hans antagande, att sparandet bestäms av inkomstförväntningarna och att dessa i sin tur bestäms av den tidigare inkomstutvecklingen. Han substituerar m. a. o. variabeln inkomstförväntningar med den tidigare inkomstutvecklingen.

I sin doktorsavhandling uppställer KRAGH en sparfunktion, bakom vilken — såvitt jag förstår — ligger en tankegång likartad med den, som jag framfört i föregående avsnitt.¹⁴ Han betraktar sparandet såsom en summa av en positiv och en negativ komponent. Den förra låter han vara beroende av den aktuella inkomstnivån medan den negativa komponenten antas bero på den tidigare utvecklingen av den positiva sparkomponenten. Kragh ger emellertid inte någon närmare förklaring till denna sparfunktion. Han drar inte heller några explicita slutsatser angående denna sparfunktions implikationer vid inkomstförändringar av olika slag.

När jag i föregående avsnitt diskuterade generationseffekten gjordes detta utan att den bakomliggande teorin preciserades i matematiska termer. Jag nöjde mig med att dra paralleller från försäkringssparandet samt med att konstruera vissa exempel. Att jag gått denna föga ortodoxa väg är betingat därav, att jag velat göra framställningen läsbar även för personer utan större matematiska insikter. Det må emellertid här vara på sin plats med det påpekandet, att de framförda tankegångarna är fullständigt förenliga med — och i själva verket också vilar på — den »traditionella» intertemporala konsumtionsteorin, där man tänker sig att en persons konsumtionsplaner uppgöres på grundval av hans förmögenhet, hans inkomstförväntningar, hans ålder, hans sparmål och räntan. Det är precis samma teori som ligger bakom exempelvis Duesenberrys och Milton Friedmans framställningar.¹⁵

¹³ S. 229.

¹⁴ B. KRAGH, *Prisbildningen på kreditmarknaden*. Uppsala 1951, s. 44.

¹⁵ Den mest utarbetade versionen av denna intertemporala teori torde vara den, som förekommer i F. MODIGLIANI och R. BRUMBERG, *Utility Analysis and the Consumption Function: An Interpretation of Cross Section Data*. I *Post Keynesian Economics* utg. av K. Kurihara. New Brunswick 1954, s. 383–436.

Med tanke på detta sistnämnda kan man fråga sig, vad anledningen är till att vare sig Duesenberry eller Milton Friedman fått fram någon generationseffekt vid sina analyser. Det är i själva verket mycket förvånande, eftersom båda författarnas mikroanalys är så upplagd att den efter en »korrekt» aggregering omedelbart skulle ge en sparfunktion med utrymme för en generationseffekt. Nu gör emellertid både Duesenberry och Friedman vid aggregationen vissa speciella, förenklande antaganden, som är av den art att generationseffekten försvinner. Den förre förutsätter — utan motivering — att folks förmögenheter stiger i takt med inkomsterna och det gör att han aldrig får den förändring i inkomst-förmögenhetsfördelningen, som utgör själva upphovet till generationseffekten. Friedman, åter, antar vid aggregeringen, att konsumenternas permanenta inkomster är okorrelerade med deras förmögenhet och även det antagandet »trollar» bort nämnda förskjutning i inkomst-förmögenhetsfördelningen och därmed också uppkomsten av en generations-effekt. Något motiv för detta antagande ges inte. Till detta kommer nu, att båda författarna utgår från förutsättningen att individerna har obegränsade kreditmöjligheter, vilket gör att den enda typ av målsparande, som skulle kunna bli av relevans i deras analys är ålderdomssparandet.

4. Några slutsatser

Analysen i näst föregående avsnitt leder fram till den slutsatsen, att vi inte kan vänta oss något stabilt samband mellan den allmänna inkomstnivån och omfattningen av det personliga sparandet i form av målsparande eller avbetalningssparande. Vi kan visserligen räkna med, att den positiva delen av detta sparande i det långa loppet bestäms av inkomstnivåns höjd, men den negativa delen — dvs. förtäringen av sparmedlen — blir beroende av inkomsterna under gången tid och det gör, att nettot blir beroende av inkomstutvecklingen. Successivt stigande inkomster leder till positivt nettospa-rande och successivt fallande inkomster leder till negativt nettospa-rande, helt oavsett vilken nivå inkomsterna ligger på. Vid ständigt stigande inkomster eller vid ständigt fallande inkomster blir det,

förutom sparandets omfattning och »timing», *takten* i inkomstförändringen som kommer att bli avgörande för nettosparandets storlek.

Det som nu sagts gäller inte endast vid *real*inkomstförändringar med oförändrad prisnivå utan även vid sådana *nominella* inkomstförändringar, som sker samtidigt med motsvarande prisförändringar. Dock måste i detta senare fall de villkoren vara uppfyllda, att folk inte väntar sig fortsatta pris- och inkomstförändringar samt att sparmedlen placeras så, att deras nominella värde inte påverkas av prisförändringarna. Vid en inflatorisk utveckling innebär generationseffekten inget annat än det från senare år välkända förhållandet, att ett positivt sparande uppkommer på grund av »försäkrings-spararnas utarmning». Man kan också se saken så, att generations-effekten vid ett icke förutsett inflations- eller deflationsförlopp verkar som en stabilisator. Vid inflation ger den upphov till ett positivt sparande och vid deflation ger den upphov till ett negativt sparande.¹⁶

Att det är den nominella, snarare än den reala, inkomstutvecklingen, som blir avgörande för den kraft, varmed generationseffekten verkar, gör naturligtvis att prisutvecklingen kommer att bli av fundamental betydelse för sparandets omfattning. Man får t. ex. helt olika generationseffekter vid ekonomisk tillväxt i det fall, då priserna hålles oförändrade, och i det fall — som så ofta förordats av svenska ekonomer — då man reglerar prisnivån i omvänd proportion mot produktiviteten. I det förra fallet uppkommer nämligen en generationseffekt, som leder till positivt sparande, men i det senare fallet uppkommer ingen sådan effekt alls. Om nämligen inkomstnivån hålls konstant uppkommer aldrig den förskjutning i inkomst-förmögenhetsfördelningen, som är själva roten och upphovet till generationseffekten. Detta senare gäller i själva verket både i det fall då pris- och inkomstutvecklingen *inte* är förutsedd och i det fall då den *är* förutsedd.

I ett land under ekonomisk tillväxt ger generationseffekten upphov till ett positivt sparande, som är desto större ju snabbare tillväxten sker. Det förhållandet kan sägas innebära, att det sparande, som är nödvändigt för kapitalbildningen i ett tillväxande samhälle,

¹⁶ Den generationseffekt, som uppkommer vid proportionella pris- och inkomstförändringar utgör i själva verket samma typ av mekanism, som *Patinkin* kallar »real balance effect». Se D. PATINKIN, *Money Interest and Prices*, London 1956 kap. II.

åtminstone delvis framkommer automatiskt. Därigenom kommer tillväxten att delvis bli självgenererande.

När man i teorin för ekonomisk tillväxt talar om »the vicious circle» brukar man säga ungefär så här. Ett land är fattigt därför att det inte har någon kapitalutrustning, det har ingen kapitalutrustning, därför att det inte har något sparande, det har inget sparande därför att det är fattigt. Det som sades i föregående stycke ger oss emellertid anledning till att omformulera denna »vicious circle» till ungefär följande lydelse. Ett stagnerat samhälle är stagnerat därför att det inte har någon kapitalbildning, det har ingen kapitalbildning därför att det inte har något sparande, det har inget sparande därför att det är stagnerat, dvs. inte har någon ekonomisk tillväxt.

Låt mig nu anknyta till vad som sagts i det första avsnittet i denna uppsats och ställa den frågan, hur den här framlagda synen på sparandets bestämningsfaktorer stämmer överens med den empiriska kunskap vi har från budgetstatistiskt material och från tidsseriesdata. Såvitt jag kan se finns det ingenting i de här framlagda tankegångarna, som kan tänkas strida mot den information vi har från den förstnämnda typen av empiriskt material. Däremot kan man möjligen undra, om tankegångarna stämmer med den förmenta konstansen i tidsseriematerialets sparkvot. Därtill kan dock först och främst sägas, att denna konstans inte är särskilt påfallande. Sparkvoten i USA t. ex. har faktiskt varierat inom mycket vida gränser och det vore rimligare att tala om frånvaro av trend i denna sparkvot än om konstans däri. Och uttrycker man saken så, kan man uppenbarligen säga, att de här framförda tankegångarna står i full överensstämmelse med de fakta, som tidsserier ger oss.

I föreliggande avsnitt har jag i förenklande syfte resonerat som om målsparande och avbetalningssparande vore de enda former i vilka personligt sparande framkommer. Detta är naturligtvis inte fallet. Det finns ju också den typ av sparande, som syftar till ett ständigt ackumulerande av sparmedel utan avsikt att utnyttja dessa för visst ändamål. Sådant sparande ger — såvitt jag kan se — *icke* upphov till generationseffekter av samma slag som målsparandet. Det är därför tydligt, att den roll, som generationseffekten kan tänkas spela för hela det personliga sparandets netto i ett samhälle, blir beroende på hur omfattande detta senare sparande är i jämförelse med målsparandet. Att göra någon direkt uppskattning därav,

skall jag inte försöka mig på. Det förefaller dock alldeles klart, att målsparandet i flertalet samhällen är så stort, att den från denna sparform härrörande generationseffekten vid någorlunda stora inkomstförändringar rimligen måste vara av väsentlig betydelse för det personliga nettosparandets utveckling.